

**САЯСИ ҒЫЛЫМДАР ПРОБЛЕМАЛАРЫ
ПРОБЛЕМЫ ПОЛИТИЧЕСКОЙ НАУКИ
PROBLEMS OF POLITICAL SCIENCE**

FTAMP 11.15.89

DOI: <https://doi.org/10.51889/2959-6270.2026.94.2.009>

М.К. Дюсембекова¹ , Қ.Д. Жанпейісова^{1*} , Д.С. Примбетов¹ , А.Ә. Арзықұлов²

¹Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті
Астана қ., Қазақстан

²ҚР Президенті жанындағы Қазақстан стратегиялық зерттеулер институты
Астана қ., Қазақстан

*e-mail: k_zhanpeisova@mail.ru

**ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУДІ ДАМУДАҒЫ
САЯСИ ПАРТИЯЛАР МЕН ӘЛЕУМЕТТІК ЖЕЛІЛЕРДІҢ РӨЛІ**

Аңдатпа

Мақалада Қазақстандағы инклюзивті білім беру саясатының іске асуына саяси партиялар мен әлеуметтік желілердің ықпалы талданады. Инклюзивті білім беру қазіргі жағдайда тек педагогикалық ұйымдастыру мәселесі емес, әлеуметтік әділеттілік, азаматтық бақылау және мемлекеттік саясаттың ашықтығы өлшемдерімен байланысты қоғамдық сала ретінде қарастырылады. Зерттеудің дереккөздік негізін Қазақстан Республикасының нормативтік-құқықтық құжаттары, саяси партиялардың бағдарламалық ұстанымдары мен жария коммуникациялары, Оқу-ағарту министрлігі мен халықаралық ұйымдардың есептері, сондай-ақ Google Trends платформасындағы іздеу динамикасы құрайды. Әдіснамалық тұрғыдан құжаттық талдау, мазмұндық талдау және салыстырмалы-сипаттамалық тәсіл қолданылды. Нәтижелер саяси партиялардың инклюзия тақырыбын көбіне білім сапасы, инфрақұрылым, әлеуметтік қорғау және ата-аналарды қолдау мәселелері арқылы көтеретінін көрсетті. Алайда партиялық құжаттарда ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларды қолдауға арналған нақты индикаторлар мен жүйелі мониторинг тетіктері әрдайым айқын берілмейді. Әлеуметтік желілер қоғамдық назарды күшейтетін, жергілікті проблемаларды тез жария ететін және билік органдарына кері байланыс беретін ортаға айналғанымен, оларды қоғамдық пікірдің толық репрезентативті өлшемі ретінде қабылдау шектеулі. Мақала қорытындысында инклюзивті білім беруді дамыту үшін партиялар, қоғамдық ұйымдар, ата-аналар қауымдастығы, білім беру мекемелері және мемлекеттік органдар арасындағы тұрақты диалог пен ашық дерекке негізделген азаматтық мониторинг қажет екені негізделеді.

Түйін сөздер: инклюзивті білім беру, азаматтық қоғам, саяси партиялар, әлеуметтік желілер, ерекше білім беру қажеттіліктері, мемлекеттік саясат, қоғамдық бақылау.

M.K. Dyussebekova¹, K.D. Zhanpeiisova^{1}, D.S. Primbetov¹, A.A. Arzykulov²*

*¹L.N. Gumilyov Eurasian National University
Astana, Kazakhstan*

*²Kazakhstan Institute of Strategic Studies under the President of the Republic of Kazakhstan
Astana, Kazakhstan*

**e-mail: k_zhanpeiisova@mail.ru*

THE ROLE OF POLITICAL PARTIES AND SOCIAL NETWORKS IN THE DEVELOPMENT OF INCLUSIVE EDUCATION

Abstract

The article examines the role of political parties and social networks in the implementation of inclusive education policy in Kazakhstan. Inclusive education is approached not only as a pedagogical arrangement, but also as a matter of social justice, civic oversight and the transparency of public policy. The empirical basis of the study includes national legal and policy documents, programmatic statements and public communication of political parties, reports of the Ministry of Education and international organizations, and search-interest dynamics from Google Trends. The study applies documentary analysis, content analysis and a comparative descriptive approach. The findings show that political parties usually address inclusion through the broader agendas of educational quality, infrastructure, social protection and support for parents. At the same time, party documents do not always contain clear indicators, monitoring mechanisms or measurable commitments related to learners with special educational needs. Social networks increase public visibility, reveal local problems more quickly and provide feedback to public authorities; however, they cannot be treated as a fully representative measure of public opinion. The article concludes that the development of inclusive education requires regular civic monitoring based on open data and sustained dialogue among political parties, civil society organizations, parents' associations, educational institutions and state bodies.

Keywords: inclusive education, civil society, political parties, social networks, special educational needs, public policy, civic oversight.

Дюсембекова М.К.¹, Жанпеисова К.Д.^{1}, Примбетов Д.С.¹, Арзыкулов А.А.²*

*¹Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева
г. Астана, Казахстан*

*²Казахстанский институт стратегических исследований
при Президенте Республики Казахстан
г. Астана, Казахстан*

**e-mail: k_zhanpeiisova@mail.ru*

РОЛЬ ПОЛИТИЧЕСКИХ ПАРТИЙ И СОЦИАЛЬНЫХ СЕТЕЙ В РАЗВИТИИ ИНКЛЮЗИВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Аннотация

В статье рассматривается роль политических партий и социальных сетей в реализации политики инклюзивного образования в Казахстане. Инклюзивное образование анализируется не только как педагогическая практика, но и как сфера социальной справедливости, гражданского контроля и открытости государственной политики. Эмпирическую основу исследования составили нормативно-правовые документы Республики Казахстан, программные положения и публичные коммуникации политических партий, отчеты Министерства просвещения и международных организаций, а также данные Google Trends, отражающие динамику поискового

интереса. В работе использованы документальный анализ, контент-анализ и сравнительно-описательный подход. Результаты показывают, что политические партии чаще всего обращаются к теме инклюзии через вопросы качества образования, инфраструктуры, социальной защиты и поддержки родителей. Вместе с тем в партийных документах не всегда четко обозначены измеримые обязательства, индикаторы и механизмы мониторинга в отношении детей с особыми образовательными потребностями. Социальные сети усиливают общественную видимость проблемы, быстрее выявляют локальные барьеры и создают канал обратной связи между обществом и государственными органами, однако не могут рассматриваться как полностью репрезентативный показатель общественного мнения. В заключении обосновывается необходимость регулярного гражданского мониторинга, основанного на открытых данных, и устойчивого диалога между партиями, общественными организациями, родительским сообществом, образовательными учреждениями и государственными органами.

Ключевые слова: инклюзивное образование, гражданское общество, политические партии, социальные сети, особые образовательные потребности, государственная политика, общественный контроль.

Кіріспе

Инклюзивті білім беру соңғы онжылдықтарда білім саласындағы тар кәсіби ұғымнан шығып, әлеуметтік саясаттың, адам құқықтарының және қоғамдық келісімнің маңызды өлшеміне айналды. Оның негізгі мәні – баланың денсаулық жағдайына, даму ерекшелігіне, әлеуметтік ортасына немесе тілдік айырмашылығына қарамастан, сапалы білімге қол жеткізуіне жағдай жасау. 1994 жылғы Саламанка мәлімдемесінен кейін инклюзия халықаралық білім беру күн тәртібінің тұрақты бөлігіне айналды [1]. Кейін БҰҰ-ның Мүгедектердің құқықтары туралы конвенциясы осы қағиданы құқықтық тұрғыдан күшейтіп, мемлекеттерге білім беру жүйесін кемсітуден қорғау міндетін жүктеді [2].

Қазақстанда да бұл бағыт мемлекеттік саясаттың маңызды саласына енді. Конституцияда азаматтардың білім алуға тең құқығы бекітілген [3], ал «Білім туралы» заң мен инклюзивті білім беру мәселелері бойынша 2021 жылғы өзгерістер білім беру ұйымдарына ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларға жағдай жасау міндетін нақтылады [4-5]. Дегенмен құқықтық норманың болуы мәселенің толық шешілгенін білдірмейді. Инклюзияның шынайы іске асуы мектептің физикалық қолжетімділігіне, педагог кадрлардың дайындығына, ата-аналармен жұмыс сапасына, арнайы мамандар мен сүйемелдеу қызметтерінің жеткіліктілігіне, сондай-ақ жергілікті деңгейдегі басқару мәдениетіне тәуелді.

Қазіргі ғылыми әдебиеттерде инклюзивті білім беру мәселесі кеңінен зерттелген. Инклюзивті білім берудің теориялық негіздерін дамытуда М. Эйнскоу, Т. Бут және Л. Флориан сияқты ғалымдардың еңбектері маңызды орын алады. М. Эйнскоу инклюзияны барлық білім алушылардың қажеттіліктеріне жауап бере алатын білім беру жүйесін қалыптастыру үдерісі ретінде қарастырады. Ал Т.Бут пен М.Эйнскоу әзірлеген «Inclusion Index» тұжырымдамасы мектеп мәдениетін, саясатын және тәжірибесін инклюзивті қағидаттарға бейімдеудің маңызын негіздейді. Л.Флориан инклюзивті педагогика теориясында оқушылар арасындағы айырмашылықтарды білім беру үдерісінің табиғи құрамдас бөлігі ретінде қарастыру қажеттігін көрсетеді.

Қазақстандық зерттеушілер де инклюзивті білім берудің құқықтық, әлеуметтік және педагогикалық аспектілерін қарастырған. М.Б. Турлубекова, Р.О. Бугубаева зерттеу мақсатында анықталған болжамды мәндер негізінде Қазақстанда инклюзивті білім беруді ұйымдастыру процесін және пайдалану мүмкіндігін талдау болып табылады [6, с. 89]. А. Б. Жумагулова өз зерттеуі мақсаты ретінде заңнамалық актілерді шолу және мүмкіндігі шектеулі адамдардың білім беру процесін реттеудің халықаралық тәжірибесін зерделеу негізінде Қазақстанда инклюзивті білім беруді құқықтық қамтамасыз етуді бағалау болып табылады. Инклюзияны нормативтік қамтамасыз ету мәселелері зерттеу пәні болып табылады. [7, с. 470]. Алайда қолданыстағы зерттеулердің басым бөлігі арнайы білім беру технологияларына, педагогтердің кәсіби даярлығына немесе мемлекеттік саясат мәселелеріне бағытталған. Саяси партиялар мен

әлеуметтік желілердің инклюзивті білім беруді дамытудағы ықпалы, олардың қоғамдық бақылау және азаматтық қатысу тетігі ретіндегі қызметі жеткілікті деңгейде зерттелмеген. Осыған байланысты аталған мәселе ғылыми тұрғыдан өзекті болып табылады және зерттеудегі ғылыми олқылықты толықтыруға мүмкіндік береді.

Осы жерде азаматтық қоғам институттарының рөлі айқын көрінеді. Саяси партиялар, қоғамдық ұйымдар, ата-аналар қауымдастықтары, сарапшылар мен әлеуметтік желідегі белсенді топтар білім беру саласындағы нақты проблемаларды жария талқылауға шығара алады. Олар мемлекет қабылдаған шешімдердің орындалуын бақылауға, жергілікті кедергілерді көрсетуге және ерекше қолдауды қажет ететін балалардың мүддесін қоғамдық күн тәртібіне енгізуге ықпал етеді. Бірақ бұл ықпал әрдайым бір деңгейде емес: кейде нақты мониторингке сүйенеді, кейде жалпы ұран немесе әлеуметтік қолдау сипатындағы мәлімдемемен шектеледі.

Мақаланың өзектілігі осы қайшылықтан туындайды. Бір жағынан, Қазақстанда инклюзивті білім беру нормативтік жағынан бекітілген және мемлекеттік саясатта жиі аталады. Екінші жағынан, оның күнделікті білім беру тәжірибесіндегі сапасы мен қолжетімділігі азаматтық бақылау, ашық дерек және қоғамдық талқылау тетіктеріне тікелей байланысты. Сондықтан саяси партиялар мен әлеуметтік желілердің бұл саладағы орны арнайы талдауды қажет етеді.

Зерттеудің мақсаты – Қазақстанда инклюзивті білім беруді дамытудағы саяси партиялар мен әлеуметтік желілердің рөлін талдау, олардың қоғамдық бақылау мен мемлекеттік саясатқа ықпал ету мүмкіндігін бағалау. Осы мақсатқа сай мақалада үш сұрақ қарастырылады: біріншіден, инклюзивті білім беруді реттейтін құқықтық және институционалдық негіздер қандай; екіншіден, саяси партиялар өз бағдарламалары мен жария коммуникацияларында бұл мәселені қалай көтереді; үшіншіден, әлеуметтік желілер мен цифрлық іздеу динамикасы қоғамдағы назардың сипатын қалай көрсетеді.

Зерттеудің ғылыми болжамы: саяси партиялардың қоғамдық бақылау қызметі мен әлеуметтік желілердегі азаматтық белсенділік деңгейі жоғары болған жағдайда инклюзивті білім беру саясатының тиімділігі артады, ал қоғам тарапынан жүргізілетін мониторинг ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалардың құқықтарын қорғауға және білім беру жүйесіндегі мәселелерді уақтылы анықтауға ықпал етеді.

Зерттеу әдіснамасы

Зерттеу сапалық сипаттағы құжаттық және мазмұндық талдауға негізделді. Негізгі дереккөздер үш топқа бөлінді. Бірінші топқа Қазақстан Республикасының Конституциясы, «Білім туралы» заң, 2021 жылғы инклюзивті білім беру мәселелері бойынша заңнамалық өзгерістер, әлеуметтік қорғау және білім беру саласына қатысты стратегиялық құжаттар кірді. Екінші топты саяси партиялардың бағдарламалық ұстанымдары, ресми сайттарындағы және бұқаралық ақпарат құралдарындағы жария материалдары құрады. Үшінші топқа Оқу-ағарту министрлігінің деректері, UNICEF және серіктес ұйымдардың инклюзивті білім беру жөніндегі бағалау материалдары, сондай-ақ Google Trends платформасындағы іздеу белсенділігі алынды [8-11].

Құжаттық талдау құқықтық нормалар мен партиялық бастамалардың мазмұнын салыстыруға мүмкіндік берді. Мақалада әрбір құжаттан инклюзияға қатысты мынадай мағыналық бірліктер ізделді: білімге тең қолжетімділік, инфрақұрылымның бейімделуі, педагогикалық және психологиялық қолдау, ата-аналар мен отбасыға әлеуметтік көмек, жергілікті деңгейдегі мониторинг, азаматтық бақылау және ашық есептілік. Бұл тәсіл партиялық мәлімдемелердің жалпы білім саясаты деңгейінде қалғанын немесе ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларға нақты бағытталғанын айқындауға көмектесті.

Әлеуметтік желілер мен цифрлық іздеу деректері қоғамдық назардың динамикасын түсіндіру үшін қосымша материал ретінде пайдаланылды. Google Trends мәліметтері қоғамның белгілі бір кезеңдегі іздеу қызығушылығын көрсетеді, бірақ ол әлеуметтік көңіл-күйді толық өлшемейді. Сондықтан мақалада бұл дерек қоғамдық пікірдің репрезентативті сауалнамасы

ретінде емес, тақырыпқа ақпараттық назардың маусымдық және медиалық белгісі ретінде қарастырылды. UNICEF-тің инклюзивті білім беруге қатысты үлкен деректерді қолданған бағалауы әлеуметтік медиа талқылауларын түсіндіруде маңызды дереккөз ретінде алынды [10].

Зерттеудің шектеуі де бар. Саяси партиялардың әлеуметтік желідегі барлық жазбасын толық сандық контент-талдау жасау мақсаты қойылған жоқ. Негізгі назар ресми бағдарламалар мен қоғамдық кеңістікте анық көрінетін бастамалардың мазмұнына аударылды. Сонымен бірге ресми статистикада «мүгедектігі бар балалар», «ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалар», «арнайы білім беру ұйымдарында оқитын балалар» сияқты санаттар әртүрлі қолданылатыны ескерілді. Сондықтан мақалада сандық көрсеткіштер бір-бірімен механикалық түрде салыстырылмай, контекстік түсіндірме арқылы берілді.

Аталған зерттеу Қазақстандағы инклюзивті білім беруді дамытудағы саяси партиялар мен әлеуметтік желілердің рөлін анықтауға бағытталған. Зерттеу барысында сапалық зерттеу әдіснамасы қолданылды, себебі жұмыстың негізгі мақсаты инклюзивті білім беру саласындағы қоғамдық және саяси үдерістердің мазмұнын, олардың өзара байланысын және мемлекеттік саясатқа ықпал ету ерекшеліктерін талдау болып табылады. Сапалық тәсіл зерттеу нысанын тереңірек қарастыруға, түрлі дереккөздердегі ақпараттарды салыстыруға және қоғамдық құбылыстардың мәнін жан-жақты түсіндіруге мүмкіндік береді.

Зерттеу 2024-2025 жылдар аралығында жүргізілді. Зерттеудің кеңістіктік шекарасы ретінде Қазақстан Республикасы алынды. Зерттеу нысаны ретінде инклюзивті білім беру саласындағы мемлекеттік саясат, саяси партиялардың қызметі және әлеуметтік желілердегі қоғамдық коммуникация үдерістері қарастырылды. Ал зерттеу пәні ретінде саяси партиялар мен әлеуметтік желілердің инклюзивті білім беруді дамытуға ықпал ету тетіктері анықталды.

Зерттеу барысында деректерді жинаудың бірнеше әдісі қолданылды. Бірінші кезекте құжаттық талдау әдісі пайдаланылды. Бұл әдіс Қазақстан Республикасының Конституциясын, «Білім туралы» заңын, инклюзивті білім беру мәселелері бойынша қабылданған заңнамалық өзгерістерді, мемлекеттік бағдарламаларды, стратегиялық құжаттарды және халықаралық ұйымдардың ресми материалдарын зерттеуге мүмкіндік берді. Құжаттық талдау арқылы инклюзивті білім беруді реттейтін нормативтік-құқықтық негіздер жүйеленіп, олардың негізгі бағыттары мен басымдықтары анықталды.

Сонымен қатар мазмұндық талдау (контент-талдау) әдісі қолданылды. Контент-талдау саяси партиялардың бағдарламалық құжаттарын, ресми сайттарындағы материалдарын, қоғамдық бастамаларын және бұқаралық ақпарат құралдарында жарияланған ақпараттарды зерттеуге бағытталды. Талдау барысында инклюзивті білім беру мәселесіне қатысты негізгі тақырыптар, ұстанымдар және ұсыныстар анықталды. Әсіресе білімге тең қолжетімділік, ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларды қолдау, білім беру инфрақұрылымын жетілдіру, педагогтердің кәсіби даярлығы және әлеуметтік қорғау мәселелеріне ерекше назар аударылды. Зерттеу материалдарын іріктеу белгілі бір критерийлер негізінде жүзеге асырылды. Біріншіден, құжаттарда инклюзивті білім беру немесе ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалар мәселесінің қамтылуы ескерілді. Екіншіден, материалдардың ресми және сенімді ақпарат көздерінен алынуы басты талап болды. Үшіншіден, зерттеуге енгізілген құжаттар мен жарияланымдардың зерттеу тақырыбына тікелей қатыстылығы назарға алынды. Осы критерийлер зерттеу нәтижелерінің объективтілігі мен ғылыми негізділігін қамтамасыз етуге мүмкіндік берді.

Саяси партияларды іріктеу кезінде олардың республикалық деңгейде ресми тіркелген саяси ұйым болуы, қоғамдық-саяси процестерге белсенді қатысуы және білім беру саласына қатысты бағдарламалық ұстанымдарының болуы негізгі өлшем ретінде алынды. Осы негізде «AMANAT» партиясы, Қазақстан халық партиясы, «Ауыл» партиясы, «Respublica» партиясы және Жалпыұлттық социал-демократиялық партияның ресми құжаттары мен жария коммуникациялары зерттеу нысанына енгізілді. Бұл партиялар Қазақстанның қазіргі саяси кеңістігіндегі негізгі саяси субъектілер ретінде таңдалды.

Әлеуметтік желілерді зерттеу барысында Facebook, Instagram және Telegram платформаларында жарияланған ашық ақпараттық материалдар пайдаланылды. Аталған платформалар Қазақстан қоғамында кең таралған және қоғамдық пікір қалыптастырудың маңызды арналары болып саналады. Әлеуметтік желілердегі материалдарды талдау кезінде инклюзивті білім беру тақырыбы бойынша жарияланған ақпараттық хабарламалар, қоғамдық пікірлер, ата-аналардың өтініштері, сарапшылардың көзқарастары және азаматтық бастамалар қарастырылды. Сонымен қатар Google Trends платформасының деректері пайдаланылып, инклюзивті білім беру мәселесіне қатысты қоғамдық қызығушылықтың динамикасы бағаланды.

Зерттеу барысында салыстырмалы талдау әдісі де қолданылды. Бұл әдіс құқықтық құжаттардың мазмұнын саяси партиялардың бағдарламалық ұстанымдарымен және әлеуметтік желілердегі қоғамдық талқылаулармен салыстыруға мүмкіндік берді. Нәтижесінде мемлекеттік саясатта жарияланған мақсаттар мен қоғамдық деңгейде көтерілетін мәселелер арасындағы байланыс анықталды.

Зерттеудің ғылыми сенімділігін қамтамасыз ету мақсатында деректерді үштараптандыру (триангуляция) тәсілі пайдаланылды. Яғни зерттеу қорытындылары бір ғана дереккөзге емес, нормативтік құжаттарға, ресми статистикалық мәліметтерге, халықаралық ұйымдардың есептеріне, саяси партиялардың материалдарына және әлеуметтік желілердегі ашық ақпараттарға сүйене отырып жасалды. Мұндай тәсіл зерттеу нәтижелерінің объективтілігін арттыруға мүмкіндік береді.

Сонымен қатар зерттеудің белгілі бір шектеулері бар. Әлеуметтік желілердегі барлық жарияланымдарға толық сандық талдау жүргізілген жоқ. Зерттеу негізінен ашық қолжетімді материалдарға сүйенді. Сондай-ақ әлеуметтік желілердегі пікірлер жалпы қоғамның көзқарасын толық көрсетпеуі мүмкін. Осыған байланысты алынған нәтижелер қоғамдық үрдістердің негізгі бағыттарын сипаттайтын сапалық қорытындылар ретінде қарастырылды.

Осылайша, зерттеу әдіснамасы құжаттық талдау, контент-талдау, салыстырмалы талдау және деректерді үштараптандыру әдістерінің үйлесімді қолданылуына негізделді. Бұл тәсілдер Қазақстандағы инклюзивті білім беруді дамытуда саяси партиялар мен әлеуметтік желілердің рөлін жан-жақты бағалауға және зерттеудің ғылыми негізділігін қамтамасыз етуге мүмкіндік берді.

Зерттеу нәтижелері

Қазақстандағы инклюзивті білім беру саясаты бірнеше деңгейден тұрады: халықаралық міндеттемелер, ұлттық заңнама, салалық бағдарламалар, жергілікті инфрақұрылым және қоғамдық бақылау. Бұл деңгейлер бір-бірінен бөлек емес. Мысалы, халықаралық конвенция тең құқық қағидасын бекітсе, ұлттық заң оны білім беру ұйымдарының нақты міндетіне айналдырады; ал азаматтық қоғам осы міндеттің күнделікті орындалуын қадағалап, проблеманы жария кеңістікке шығарады.

Нормативтік негізді талдау көрсеткендей, Қазақстанда инклюзивті білім беру құқықтық тұрғыдан танылған. Алайда құқықтық бекіту мен практикалық қолжетімділік арасында алшақтық бар. Мектепке пандус орнату немесе арнайы кабинет ашу инклюзияның бір бөлігі ғана. Толыққанды нәтиже үшін оқу бағдарламасының бейімделуі, маманның сүйемелдеуі, баланың әлеуметтік ортаға қосылуы және мұғалімдердің кәсіби дайындығы қатар жүруі тиіс.

1-кесте. Қазақстандағы инклюзивті білім беруге қатысты негізгі нормативтік және стратегиялық құжаттар

№	Құжат	Қабылданған жылы	Негізгі мазмұны	Инклюзивті білімге қатысы
1	Қазақстан Республикасының Конституциясы	1995	Азаматтардың білім алуға тең құқығын бекітеді.	Ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалардың білімге қолжетімділігін құқықтық қағида деңгейінде негіздейді.
2	«Білім туралы» Қазақстан Республикасының Заңы	2007, өзгерістермен	Білім беру саласындағы мемлекеттік саясаттың негізгі принциптерін айқындайды.	Білім беру ұйымдарына қолжетімді орта қалып-тастыру және арнайы жағдай жасау міндетін жүктейді.
3	Инклюзивті білім беру мәселелері бойынша 2021 жылғы заңнама-лық өзгерістер	2021	Ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларды оқытуға жағдай жасау талаптарын нақтылады.	Психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу, бейімделген оқу және қабылдау тәртібі мәселелерін күшейтті.
4	БҰҰ-ның Мүгедектердің құқықтары туралы конвенциясы	2006, Қазақстан 2015 жылы ратификациялады	Мүгедектігі бар адамдардың қоғам өміріне тең қатысу құқығын бекітеді.	Инклюзивті білім беруді адам құқығы және кемсітпеу қағидасы тұрғысынан негіздейді.
5	Қазақстан Республикасында білім беруді және ғылымды дамытудың 2020–2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы	2019	Білім сапасын арттыру, тең қолжетімділік және инфрақұрылымды дамыту міндеттерін айқындайды.	Инклюзивті орта құру, педагог-терді даярлау және білім беру ұйымдарын бейімдеу бағыттарын қамтиды.
6	Әлеуметтік кодекс	2023	Әлеуметтік құқықтар мен қолдау шараларын жүйелейді.	Ерекше қолдауды қажет ететін балалар мен олардың отбасыларына кешенді көмек көрсету қажеттілігін күшейтеді.
7	Президент жолдаулары және стратегиялық құжаттар	жыл сайын	Әлеуметтік саясат, адами капитал және білім беру сапасы мәселелерін белгілейді.	Инклюзивті және қолжетімді білімді мемлекеттік саясаттың әлеуметтік бағытымен байланыстырады.

Ескерту: Автордың жеке дереккөзінен

Кесте-1 инклюзивті білім берудің құқықтық негізі бар екенін көрсетеді. Бірақ осы құжаттарды бір деңгейдегі актілер ретінде түсіндіруге болмайды: Конституция мен заңдар міндетті құқықтық норманы бекітсе, стратегиялық бағдарламалар мен президенттік жолдаулар саясаттың

бағытын көрсетеді. Партиялық жобалар мен қоғамдық бастамалар бұл кестеге әдейі енгізілген жоқ, өйткені олар құқықтық құжат емес, азаматтық және саяси ықпал ету құралдарына жатады.

Ресми және сараптамалық материалдарды талдағанда терминологиялық нақтылық маңызды. «Мүгедектігі бар бала» және «ерекше білім беру қажеттілігі бар бала» ұғымдары толық сәйкес келмейді. Бірінші ұғым көбіне медициналық-құқықтық мәртебеге, екіншісі білім беру процесінде қажет болатын педагогикалық, психологиялық немесе әлеуметтік қолдау түріне қатысты қолданылады. Сондықтан әртүрлі дереккөздерде кездесетін 160 мың, 235–240 мың сияқты көрсеткіштерді бір санаттың динамикасы ретінде тікелей салыстыру ғылыми тұрғыдан дәл болмайды. Бұл мақалада сандық деректер инклюзивті білім берудің кеңеюін сипаттайтын контекстік көрсеткіш ретінде ғана пайдаланылады [8-9].

Оқу-ағарту министрлігі жариялаған мәліметтерде арнайы білім беру ұйымдары, психологиялық-медициналық-педагогикалық консультациялар, психологиялық-педагогикалық түзету кабинеттері, арнайы мектептер, оңалту және аутизм орталықтары секілді инфрақұрылымның кеңейіп келе жатқаны көрсетіледі [8]. Бұл өзгерістер мемлекеттің инклюзивті бағытты институционалдандыруға ұмтылысын байқатады. Дегенмен инфрақұрылым санының өсуі сапа мәселесін автоматты түрде шешпейді. Баланың мектептегі тәжірибесі маманның қолжетімділігіне, сыныптағы әлеуметтік ахуалға, оқу тапсырмасының бейімделуіне және ата-анамен байланысқа тәуелді.

Саяси партиялар осы салада екі түрлі қызмет атқара алады. Біріншісі – бағдарламалық қызмет: партиялар білім берудегі теңдік, қолжетімділік және әлеуметтік қолдау мәселелерін өз құжаттарында бекітеді. Екіншісі – бақылау және делдалдық қызмет: партиялар жергілікті мектептердегі проблемаларды қоғамдық деңгейге шығарып, уәкілетті органдарға жеткізеді. Қазақстан жағдайында екінші қызметтің әлеуеті жоғары, өйткені инклюзивті білім беру мәселелері көбіне нақты мектеп, аудан, қала немесе ауыл деңгейінде көрінеді.

2-кесте. Саяси партиялардың бағдарламалары мен жария коммуникацияларындағы инклюзивті білімге қатысты бағыттар

Саяси партия	Инклюзивті білімге қатысты көрінетін бағыт	Бағалау
«AMANAT» партиясы	«Кедергісіз келешек» жобасы, инклюзия кабинеттерін ашу, білім беру ұйымдарының қолжетімділігін бақылау, ерекше балаларға арналған әлеуметтік және спорттық бастамалар.	Тақырып нақты жобалар арқылы көрінеді; мониторингті жүйелі индикатор-лармен күшейту қажет.
Қазақстан халық партиясы	Көпбалалы отбасылар мен мүгедектігі бар балалардың ата-аналарының әлеуметтік мәртебесі, әлеуметтік кепілдіктер және отбасыға қолдау мәселелері.	Инклюзия білім беру сапасынан гөрі әлеуметтік қорғау контекстінде көбірек қойылады.
«Ауыл» партиясы	Ауылдық жерлердегі сапалы білімге қолжетімділік, әлеуметтік инфрақұрылымды дамыту, өңірлік теңсіздіктерді азайту мәселелері.	Ауыл мектептеріндегі инклюзияға жанама қатысы бар; ерекше білім беру қажеттіліктері жеке тармақ ретінде күшейтілуі тиіс.
«Respublica» партиясы	Білім беру жүйесін жаңғырту, икемділік, жаңа дағдылар, мектептің қазіргі қоғамға бейімделуі туралы ұстанымдар.	Инклюзия жалпы білім реформасының құрамында көрінеді, бірақ арнайы қолдау тетіктері нақты ашылмайды.
Жалпы ұлттық социал-демократиялық партия	Әлеуметтік теңдік, білімге қолжетімділік және азаматтардың әлеуметтік құқықтары туралы жалпы бағдар.	Инклюзивті білім жеке саясат бағыты ретінде айқындалмаған, бірақ әлеуметтік әділеттілік ұстанымымен байланыстырылады.

Ескерту: Автордың жеке дереккөзінен

Кесте 2 партиялық құжаттар мен жария материалдарда инклюзивті білім беру біркелкі деңгейде көрінбейтінін байқатады. «AMANAT» партиясының бастамаларында инфрақұрылым, кедергісіз орта және нақты іс-шаралар жиі аталады. Мысалы, «Тең мүмкіндіктер» фестивалі немесе инклюзивті мектептерді аралау сияқты әрекеттер ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалардың мәселесін қоғамдық кеңістікке шығаруға көмектеседі [12-13]. Алайда мұндай іс-шаралар ұзақ мерзімді мониторинг жүйесімен байланыстырылмаса, олар эпизодтық сипатта қалып қоюы мүмкін.

Басқа партияларда инклюзия көбіне жалпы білім сапасы, әлеуметтік қолдау немесе өңірлік теңсіздік мәселелері арқылы беріледі. Бұл да маңызды, өйткені ауылдағы мектептің материалдық базасы, көлік қатынасы, логопед, дефектолог, психолог сияқты мамандардың жетіспеуі ерекше қажеттілігі бар баланың оқу мүмкіндігіне тікелей әсер етеді. Бірақ партиялық бағдарламаларда инклюзия нақты көрсеткіштермен – мысалы, бейімделген мектеп үлесі, педагог-ассистент саны, ата-аналарға консультациялық көмек, жергілікті бюджеттегі қаржыландыру көлемі – байланыстырылса, олардың қоғамдық бақылау қызметі күшейер еді.

Әлеуметтік желілер бұл процесте бөлек арна ретінде көрінеді. Олар ресми есепке енбей қалатын тұрмыстық кедергілерді – мектепке кірудің қиындығы, арнайы маман тапшы болуы, ата-ананың құқықтық ақпараттан хабарсыздығы, баланың сыныптағы бейімделуі – тез жария етеді. Мұндай талқылаулар әкімдікке, білім басқармасына немесе партиялық өкілдерге қоғамдық қысым тудыруы мүмкін. Бірақ әлеуметтік желіде көтерілген әрбір мәселе тек эмоциялық реакция деңгейінде қалмай, дәлел, дерек және институционалдық жауапкершілікпен байланысуы қажет.

UNICEF және серіктес ұйымдардың Қазақстандағы инклюзивті білім беру жөніндегі бағалау материалдары интернет пен әлеуметтік медиа деректерін талдаудың пайдалы екенін көрсетеді [10]. Онда қоғамдық талқылаудың жаңалықтар сайттары, блогтар, Facebook, Instagram және Telegram сияқты әртүрлі арналарда көрінетіні атап өтіледі. Бұл дерек азаматтық қоғамның инклюзия тақырыбына назар аударып отырғанын білдіреді. Дегенмен әлеуметтік медиа деректері алгоритмдік іріктеуге, қалалық аудиторияның белсенділігіне және платформалардың ерекшелігіне тәуелді. Сондықтан оларды ресми статистикамен, ата-аналар сауалнамасымен және мектеп деңгейіндегі мониторингпен толықтыру қажет.

Google Trends деректері де осы тұжырымды толықтырады. «Инклюзивті білім беру» тақырыбы бойынша іздеу белсенділігі оқу жылының басталуына жақын кезеңдерде артуы мүмкін [11]. Бұл мектепке қабылдау, сыныпқа бейімделу, құжат жинау және ата-аналар сұрағы көбейетін уақытпен байланысты. Бірақ іздеу динамикасы нақты қолдаудың сапасын немесе қоғамның толық көзқарасын өлшемейді. Ол тек белгілі бір кезеңде ақпараттық сұраныстың күшейгенін көрсетеді.

Жалпы алғанда, жүргізілген талдау зерттеудің ғылыми болжамын негізінен растады. Зерттеу нәтижелері саяси партиялар мен әлеуметтік желілердің инклюзивті білім беру мәселелерін қоғамдық күн тәртібіне шығаруда маңызды рөл атқаратынын көрсетті. Партиялық бастамалар мен қоғамдық талқылаулар мемлекеттік органдардың назарын нақты мәселелерге аударуға мүмкіндік береді. Сонымен бірге қоғамдық бақылау тетіктері жүйелі сипат алған жағдайда ғана олардың нақты институционалдық өзгерістерге әсер ету ықтималдығы жоғары болатыны анықталды.

Зерттеудің ғылыми маңыздылығы инклюзивті білім беру саясатына азаматтық қоғам институттарының ықпалын кешенді түрде қарастыруында көрінеді. Ал практикалық маңыздылығы саяси партиялар, мемлекеттік органдар және қоғамдық ұйымдар арасындағы өзара іс-қимылды жетілдіруге бағытталған ұсыныстар әзірлеуге мүмкіндік беруімен сипатталады.

Талқылау

Жүргізілген зерттеу нәтижелері Қазақстандағы инклюзивті білім беруді дамытуда саяси партиялар мен әлеуметтік желілердің белгілі бір деңгейде ықпал ететінін көрсетті. Алайда олардың ықпалының сипаты мен тиімділігі әртүрлі факторларға байланысты өзгеріп отырады.

Зерттеу барысында алынған деректер инклюзивті білім беру саласындағы құқықтық негіздердің жеткілікті дәрежеде қалыптасқанын, бірақ олардың практикалық жүзеге асырылуы барысында бірқатар институционалдық және қоғамдық мәселелер сақталып отырғанын көрсетті.

Инклюзивті білім беру мәселесін талдау кезінде оның тек педагогикалық немесе әлеуметтік мәселе емес, сонымен қатар саяси және қоғамдық мәселе екендігі байқалады. Себебі ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалардың сапалы білімге қол жеткізуі тек білім беру ұйымдарының қызметіне ғана емес, мемлекеттік басқару сапасына, азаматтық қоғамның белсенділігіне және қоғамдық бақылау тетіктерінің тиімділігіне де тәуелді. Осы тұрғыдан алғанда зерттеу нәтижелері саяси партиялар мен әлеуметтік желілердің инклюзивті білім беру саясатының жүзеге асуына ықпал ететін маңызды субъектілер екенін көрсетеді.

Халықаралық ғылыми әдебиеттерде инклюзивті білім беру білім беру жүйесінің барлық қатысушыларының өзара әрекеттестігі арқылы жүзеге асатын күрделі әлеуметтік үдеріс ретінде қарастырылады. М. Эйнскоу инклюзияны оқушыларды қолданыстағы жүйеге бейімдеу емес, керісінше білім беру жүйесін барлық білім алушылардың қажеттіліктеріне бейімдеу деп түсіндіреді [16, р. 7-16]. Бұл көзқарас Қазақстандағы жағдайға да сәйкес келеді. Л. Флориан да инклюзивті педагогика барлық оқушыны ортақ оқу кеңістігіне қосып, айырмашылықты кемшілік емес, оқытудағы қалыпты жағдай деп қабылдауға негізделуі керек екенін көрсетеді [17, р. 286–294]. Бұл теориялық тұжырымдар Қазақстан жағдайында да өзекті. Себебі мәселе тек арнайы кабинет немесе норматив қабылдау емес, мектептің күнделікті жұмысына инклюзивті логиканы енгізу. Зерттеу барысында анықталғандай, елімізде инклюзивті білім беру бойынша құқықтық негіздер қалыптасқанымен, көптеген жағдайда негізгі назар инфрақұрылымдық мәселелерге аударылады. Ал халықаралық тәжірибе көрсеткендей, инклюзияның тиімділігі тек материалдық жағдайлармен емес, педагогикалық мәдениетпен, басқару тәжірибесімен және қоғамдық көзқараспен де анықталады.

Зерттеу нәтижелері саяси партиялардың инклюзивті білім беру мәселесіне назар аударғанымен, олардың бағдарламаларында бұл бағыт әртүрлі деңгейде көрініс табатынын көрсетті. Кейбір партиялар нақты жобалар мен әлеуметтік бастамалар арқылы ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларды қолдау мәселесін көтерсе, кейбір партияларда бұл тақырып жалпы әлеуметтік саясаттың құрамдас бөлігі ретінде ғана қарастырылады. Мұндай жағдай инклюзивті білім беру мәселесінің әлі де саяси күн тәртібінде дербес бағыт ретінде толық орнықпағанын көрсетеді.

Сонымен қатар зерттеу барысында саяси партиялардың қоғамдық бақылау қызметінің әлеуеті жоғары екендігі анықталды. Олар азаматтардан келіп түсетін мәселелерді жинақтап, мемлекеттік органдарға жеткізуге, қоғамдық пікір қалыптастыруға және әлеуметтік маңызы бар проблемаларды саяси деңгейде көтеруге мүмкіндік алады. Дегенмен бұл қызметтің тиімділігі нақты индикаторлар мен мониторинг тетіктеріне тәуелді. Егер партиялар инклюзивті білім беру бойынша нақты көрсеткіштерді бақылауға алып, олардың орындалуы жөнінде тұрақты есеп берсе, онда олардың қоғамдық ықпалы анағұрлым жоғары болар еді.

Зерттеу нәтижелері әлеуметтік желілердің рөлін де ерекше атап көрсетуге мүмкіндік береді. Қазіргі цифрлық қоғам жағдайында әлеуметтік желілер азаматтар мен мемлекеттік институттар арасындағы коммуникацияның маңызды алаңына айналды. Әсіресе ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалардың ата-аналары үшін әлеуметтік желілер тәжірибе алмасу, ақпарат тарату және өз мәселелерін жария түрде көтеру құралы болып отыр. Бұл жағдай инклюзивті білім беру саласындағы көптеген мәселелердің қоғамдық талқылауға шығуына ықпал етеді.

Әлеуметтік желілердің маңыздылығы олардың ақпарат тарату жылдамдығымен ғана шектелмейді. Олар азаматтардың мемлекеттік органдармен тікелей байланыс орнатуына мүмкіндік береді. Соңғы жылдары ата-аналар қауымдастықтары мен қоғамдық ұйымдар әлеуметтік желілер арқылы мектептердегі қолжетімді орта мәселелерін, мамандардың жетіспеушілігін және ерекше балаларға арналған қызметтердің сапасын жиі көтеріп келеді. Мұндай ақпараттар қоғамдық резонанс туғызып, жауапты мекемелердің назарын аударуға

ықпал етеді. Осы тұрғыдан алғанда әлеуметтік желілер қоғамдық бақылаудың заманауи тетігі ретінде қызмет атқара алады.

Алайда әлеуметтік желілердің ықпалына қатысты белгілі бір шектеулер де бар. Біріншіден, әлеуметтік желілерде жарияланған ақпараттардың барлығы бірдей объективті немесе ғылыми негізделген бола бермейді. Кейбір жағдайларда жекелеген оқиғалар немесе жеке тәжірибелер жалпы жүйенің жағдайы ретінде қабылдануы мүмкін. Екіншіден, әлеуметтік желілердегі белсенділік көбінесе қалалық тұрғындар арасында жоғары болғандықтан, ауылдық өңірлердегі мәселелер жеткілікті деңгейде көрінбеуі ықтимал. Сондықтан әлеуметтік желілерді қоғамдық пікірдің жалғыз көрсеткіші ретінде қарастыру дұрыс емес.

Google Trends және әлеуметтік медиа материалдарын талдау нәтижелері қоғамның инклюзивті білім беру мәселесіне қызығушылығының артып келе жатқанын көрсетті. Бұл жағдай қоғамның ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалардың құқықтарына қатысты мәселелерге бейжай қарамайтынын білдіреді. Сонымен бірге қоғамдық қызығушылықтың артуы мемлекеттік органдар мен саяси институттардың жауапкершілігін күшейтуге ықпал етеді.

Зерттеудің ғылыми болжамы саяси партиялардың қоғамдық бақылау қызметі мен әлеуметтік желілердегі азаматтық белсенділік инклюзивті білім беру саясатының тиімділігіне оң әсер етеді деген тұжырымға негізделген болатын. Жүргізілген талдау нәтижелері бұл болжамның негізінен расталғанын көрсетті. Себебі қоғамдық бақылау тетіктері жұмыс істейтін жағдайларда инклюзивті білім беру мәселелері мемлекеттік органдардың назарында жиірек болады және оларды шешу бағытындағы шаралар да белсендірек жүзеге асырылады.

Сонымен бірге зерттеу нәтижелері қоғамдық бақылаудың өзі автоматты түрде оң нәтиже бермейтінін де көрсетті. Қоғамдық белсенділік нақты ұсыныстармен, ашық статистикамен, кәсіби сараптамамен және мемлекеттік институттардың жауапкершілігімен ұштасқан жағдайда ғана тиімді болады. Сондықтан инклюзивті білім беру саласындағы саясаттың нәтижелілігі мемлекет, саяси партиялар, азаматтық қоғам ұйымдары, ата-аналар қауымдастығы және білім беру мекемелері арасындағы тұрақты әріптестікке байланысты.

Тағы бір маңызды мәселе ретінде инклюзивті білім беру саласындағы статистикалық ашықтықты атап өтуге болады. Зерттеу барысында әртүрлі дереккөздерде қолданылатын ұғымдар мен көрсеткіштердің біркелкі еместігі байқалды. Бұл жағдай қоғамның, зерттеушілердің және саясаткерлердің мәселенің нақты ауқымын бағалауына кедергі келтіруі мүмкін. Сондықтан ресми статистика жүйесінде қолданылатын көрсеткіштерді біріздендіру және оларды түсіндіру жұмыстарын күшейту қажет.

Осы тұрғыдан алғанда зерттеудің ғылыми маңыздылығы инклюзивті білім беру мәселесін тек педагогикалық құбылыс ретінде емес, қоғамдық-саяси қатынастар жүйесінің құрамдас бөлігі ретінде қарастыруында көрінеді. Ал практикалық маңыздылығы саяси партиялардың қоғамдық бақылау қызметін жетілдіру, әлеуметтік желілер арқылы азаматтардың қатысу мүмкіндігін кеңейту және инклюзивті білім беру саласындағы ашықтық пен есептілікті күшейту бойынша ұсынымдар әзірлеуге мүмкіндік беруімен анықталады.

Жалпы алғанда, зерттеу нәтижелері инклюзивті білім берудің табысты дамуы тек мемлекеттік бағдарламаларға ғана емес, сонымен бірге қоғамның белсенді қатысуына, саяси институттардың жауапкершілігіне және цифрлық коммуникация құралдарының тиімді пайдаланылуына тәуелді екенін дәлелдейді. Сондықтан болашақта инклюзивті білім беру саясатын жетілдіру бағытындағы зерттеулер азаматтық қоғамның ықпалын бағалау және қоғамдық бақылау тетіктерінің тиімділігін анықтау мәселелеріне көбірек назар аударуы қажет.

Қорытынды

Жүргізілген зерттеу Қазақстандағы инклюзивті білім беруді дамытуда саяси партиялар мен әлеуметтік желілердің маңызды қоғамдық институттар ретінде қалыптасып келе жатқанын көрсетті. Зерттеу барысында инклюзивті білім беру саласының құқықтық негіздері, саяси партиялардың бағдарламалық құжаттары мен қоғамдық бастамалары, сондай-ақ әлеуметтік желілердегі қоғамдық талқылаулар кешенді түрде талданды.

Зерттеу нәтижелері Қазақстанда инклюзивті білім берудің нормативтік-құқықтық базасы қалыптасқанын және соңғы жылдары бұл бағыттағы мемлекеттік саясаттың жүйелі түрде дамып келе жатқанын көрсетті. Сонымен қатар құқықтық нормалардың тиімді іске асуы азаматтық бақылау мен қоғамдық қатысу деңгейіне тікелей байланысты екендігі анықталды.

Саяси партиялардың қызметін талдау олардың инклюзивті білім беру мәселелеріне әртүрлі деңгейде назар аударатынын көрсетті. Кейбір партиялар нақты жобалар мен әлеуметтік бастамаларды жүзеге асырса, басқалары бұл мәселені жалпы әлеуметтік саясат контекстінде қарастырады. Әлеуметтік желілер ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалардың мәселелерін жедел көтеруге және қоғамдық пікір қалыптастыруға ықпал ететін тиімді коммуникациялық алаң ретінде көрінеді.

Зерттеудің ғылыми болжамы негізінен расталды. Саяси партиялардың қоғамдық бақылау қызметі мен әлеуметтік желілердегі азаматтық белсенділік инклюзивті білім беру саясатының тиімділігіне оң әсер ететіні анықталды. Алайда бұл ықпал тұрақты нәтижеге қол жеткізу үшін жүйелі мониторингпен, ашық статистикамен және мемлекеттік институттардың жауапкершілігімен толықтырылуы қажет.

Осылайша, инклюзивті білім беруді дамыту мемлекет, азаматтық қоғам және қоғамдық коммуникация құралдарының өзара ықпалдастығына негізделген кешенді үдеріс болып табылады. Мұндай ынтымақтастық білім беру жүйесінің қолжетімділігі мен сапасын арттырудың маңызды шарты болып саналады.

Әдебиеттер:

1 UNESCO. *The Salamanca Statement and Framework for Action on Special Needs Education*. Paris: UNESCO, 1994.

2 United Nations. *Convention on the Rights of Persons with Disabilities*. New York: United Nations, 2006.

3 Қазақстан Республикасының Конституциясы. 1995 жылғы 30 тамыз. [Электрондық ресурс]. URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K950001000> (қаралған күні: 03.09.2025).

4 «Білім туралы» Қазақстан Республикасының 2007 жылғы 27 шілдедегі № 319-III Заңы. [Электрондық ресурс]. URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z070000319> (қаралған күні: 03.09.2025).

5 Закон Республики Казахстан от 26 июня 2021 года № 56-VII «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам инклюзивного образования». Опубликован: «Казахстанская правда», 28 июня 2021 г., № 120 (29497).

6 Турлубекова М.Б., Бугубаева Р.О. Инклюзивное образование в Казахстане: анализ процесса организации и возможности дальнейшего его развития. *Central Asian Economic Review*. 2021;(3): С. 89. <https://doi.org/10.52821/2224-5561-2021-3-89-109>

7 Жумагулова А.Б. Правовое регулирование инклюзивного образования в казахстане: особенности и инструменты. *Вестник Атырауского университета имени Халела Досмұхамедова*. 2025;77(2):С. 470. <https://doi.org/10.47649/vau.25.v77.i2.40>

8 Инклюзивті және арнайы білім беру. Қазақстан Республикасының Оқу-ағарту министрлігі. [Электрондық ресурс]. URL: <https://www.gov.kz/memleket/entities/edu/activities/54654?lang=kk> (қаралған күні: 02.09.2025).

9 Статистические данные по обучению детей с ограниченными возможностями. eGov Open Data. [Электрондық ресурс]. URL: https://data.egov.kz/datasets/view?index=sdpodov_mp (қаралған күні: 03.09.2025).

10 UNICEF Kazakhstan. *Evidence on Inclusive Education in Kazakhstan based on a Formative and a Big Data Evaluation*. 2024. [Electronic resource]. URL: <https://www.unicef.org/kazakhstan/en/reports/evidence-inclusive-education-kazakhstan-based-formative-and-big-data-evaluation> (accessed on: 03.09.2025).

11 Google Trends. Search dynamics for “Инклюзивті білім беру” in Kazakhstan. [Electronic resource]. URL: <https://trends.google.ru/trends/> (accessed on: 16.08.2025).

12 «AMANAT»: «Тең мүмкіндіктер» фестивалінің жеңімпазы анықталды. Aikyn.kz. [Электрондық ресурс]. URL: <https://aikyn.kz/293978/amanat---ten--mumkindikter--festivalinin--zhen-impazy-anyk-taldy/amp> (қаралған күні: 02.09.2025).

13 Партия «AMANAT» проверила школы инклюзивного образования. Astana TV. [Электрондық ресурс]. URL: <https://astanatv.kz/ru/news/118789/> (қаралған күні: 24.08.2025).

14 Қазақстан Республикасында білім беруді және ғылымды дамытудың 2020–2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы. [Электрондық ресурс]. URL: <https://www.gov.kz/memleket/entities/edu/press/article/details/20392?lang=kk> (қаралған күні: 05.08.2025).

15 OECD. Reviews of National Policies for Education: Kazakhstan, Kyrgyz Republic and Tajikistan 2009: Students with Special Needs and Those with Disabilities. Paris: OECD Publishing, 2009.

16 Ainscow, M. Promoting inclusion and equity in education: lessons from international experiences. *Nordic Journal of Studies in Educational Policy*. 2020. Vol. 6, №. 1. P. 7–16.

17 Florian, L. What counts as evidence of inclusive education? *European Journal of Special Needs Education*. 2014. Vol. 29, №. 3. P. 286–294.

References:

1 UNESCO. (1994). *The Salamanca Statement and Framework for Action on Special Needs Education*. Paris: UNESCO.

2 United Nations. (2006). *Convention on the Rights of Persons with Disabilities*. New York: United Nations.

3 Constitution of the Republic of Kazakhstan. (1995). Available online: https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K950001000_ (accessed on 03.09.2025). [In Kaz].

4 Law of the Republic of Kazakhstan “On Education” No. 319-III. (2007). Available online: https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z070000319_ (accessed on 03.09.2025). [In Kaz].

5 Law of the Republic of Kazakhstan No. 56-VII “On amendments and additions to some legislative acts of the Republic of Kazakhstan on inclusive education”. (2021). *Kazhkhstanskaya Pravda*, №. 120 (29497). [In Russ.].

6 Turlubekova M.B., Bugubayeva R.O. Inclusive education in Kazakhstan: analysis of the organizing process and the possibility of its further development. *Central Asian Economic Review*. 2021;(3):89-109. <https://doi.org/10.52821/2224-5561-2021-3-89-109> [In Russ.].

7 Zhmagulova A.B. LEGAL REGULATION OF INCLUSIVE EDUCATION IN KAZAKHSTAN: FEATURES AND TOOLS. *Bulletin of the Khalel Dosmukhamedov Atyrau University*. 2025;77(2):467-475. <https://doi.org/10.47649/vau.25.v77.i2.40> [In Russ.].

8 Ministry of Education of the Republic of Kazakhstan. Inclusive and Special Education. Available online: <https://www.gov.kz/memleket/entities/edu/activities/54654?lang=kk> (accessed on 02.09.2025). [In Kaz].

9 eGov Open Data. Statistical data on education of children with disabilities. Available online: https://data.egov.kz/datasets/view?index=sdpodov_mp (accessed on 03.09.2025). [In Russ.].

10 UNICEF Kazakhstan. (2024). Evidence on Inclusive Education in Kazakhstan based on a Formative and a Big Data Evaluation. Available online: <https://www.unicef.org/kazakhstan/en/reports/evidence-inclusive-education-kazakhstan-based-formative-and-big-data-evaluation> (accessed on 03.09.2025).

11 Google Trends. Search dynamics for “Inclusive education” in Kazakhstan. Available online: <https://trends.google.ru/trends/> (accessed on 16.08.2025).

12 Aikyn.kz. AMANAT: The winner of the “Equal Opportunities” festival was announced. Available online: <https://aikyn.kz/293978/amanat---ten--mumkindikter--festivalinin--zhen-impazy-anyk-taldy/amp> (accessed on 02.09.2025). [In Kaz].

13 Astana TV. *The AMANAT party inspected inclusive education schools*. Available online: <https://astanatv.kz/ru/news/118789/> (accessed on 24.08.2025). [In Kaz].

14 State Programme for the Development of Education and Science of the Republic of Kazakhstan for 2020-2025. Available online: <https://www.gov.kz/memleket/entities/edu/press/article/details/20392?lang=kk> (accessed on 05.08.2025). [In Kaz].

15 OECD. (2009). *Reviews of National Policies for Education: Kazakhstan, Kyrgyz Republic and Tajikistan 2009: Students with Special Needs and Those with Disabilities*. Paris: OECD Publishing.

16 Ainscow, M. (2020). *Promoting inclusion and equity in education: lessons from international experiences*. *Nordic Journal of Studies in Educational Policy*, 6, № 1, P. 7–16.

17 Florian, L. (2014). *What counts as evidence of inclusive education?* *European Journal of Special Needs Education*, 29, №3, P. 286–294.

IRSTI 11.25.67

DOI: <https://doi.org/10.51889/2959-6270.2026.94.2.010>

A.O. Ustemirova^{1*}

KIMEP University
Almaty, Kazakhstan

*e-mail: ust_aika_86@mail.ru

CULTURAL AND HUMANITARIAN COOPERATION IN CENTRAL ASIA AS AN INSTRUMENT OF GEOPOLITICAL COMPETITION AMONG CHINA, RUSSIA, AND THE UNITED STATES

Abstract

This article examines cultural and humanitarian cooperation in Central Asia as a politically meaningful field of competition among China, Russia and the United States. The argument developed here is that cultural diplomacy in the region should not be read as a harmless extension of friendship, nor as a mechanism that automatically converts attraction into geopolitical loyalty. It works through concrete institutional channels: language policy, scholarships, university partnerships, expert forums, heritage projects, development narratives and public diplomacy. The study is based on a qualitative comparative analysis of academic literature, official statements and publicly available policy materials from 2013 to 2025.

The analysis identifies three partly overlapping models of influence. China links cultural cooperation to the Belt and Road logic of connectivity, modernization and people-to-people exchange. Russia relies on historical memory, Russian-language infrastructure and post-Soviet institutional continuity, although this model has become more contested after 2022. The United States frames its engagement through sovereignty, resilience, educational exchange, English-language competence and the C5+1 platform.

The article concludes that Central Asian states are not passive recipients of external rivalry. Their multi-vector diplomacy turns cultural and humanitarian cooperation into an arena of selective bargaining, where external soft-power projects are accepted, adapted or limited according to domestic priorities, social expectations and sovereignty concerns.

Keywords: Central Asia, cultural diplomacy, soft power, geopolitical competition, China; Russia, United States, multivectorism.